

νεται βαρὺς καὶ σοβαρὸς, δὲν ἔχει τὴν χθεσινὴν ἀγριωπὴν χάριν του. Ἐνίοτε, ἐν καιρῷ μάλιστα χειμῶνος, ἀγριεὺει καὶ ἐνταῦθα καὶ ὑπερπηδῶν τὰς ὄχθας του καταστρέφει ὅ,τι εὕρη, ἀλλὰ σήμερον ἐφέρετο φρονίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς, εἶχε δὲ τῆς ὠρίμου ἡλικίας τὴν ὠραιότητα, — ἐνῷ χθὲς εἶχε τῆς νεότητος τὸ γόητρον, ὅτε τὸν ἐβλέπομεν ἀπὸ τὴν κλονιζομένην γέφυραν, πέραν τῶν ἑρειπίων τῆς Στράτου.

Σήμερον τὸν διέβημεν διὰ περάματος. Ἡ Κατοχὴ καίται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης του, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Εἶναι χαριστάτη τοῦ χωρίου τούτου ἡ τοποθεσία ἐπὶ λόφου ὅχι πολὺ ὑψηλοῦ, λούοντος τοὺς πόδας του εἰς τὰ νερὰ τοῦ Ἀχελώου. Τὸ ἐξωτερικὸν τῶν οἰκιῶν μαρτυρεῖ ἐνταῦθα εὐεξίαν ὑπερτέραν πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων καὶ κωμοπόλεων.

Τὸ κατ' ἐμὲ εὐχαρίστως θὰ παρεξέτεινα τὴν ἐκδρομὴν μέχρι τοῦ Τρικαρδοκάστρου, ὡς ὀνομάζονται κοινῶς τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Οἰνιάδων, ἀλλὰ — καὶ πάλιν — δὲν δύναμαι νὰ ἐπισκεφθῶ πάντα ὅσα ἐπεθύμουν νὰ ἴδω. Ἄς ἀρκεσθῶμεν ἀναγινώσκοντες ἐκ νέου τὴν περιγραφὴν τῶν Οἰνιάδων εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Heuzey.

Ὅτε ἐπεστρέψαμεν ἐκ Κατοχῆς εἰς Αἰτωλικόν, ἐνῷ ἠτοιμάζετο ἡ ἄμαξα διὰ τὸ Μεσολόγγι, ἐχρησιμοποίησα εὐαρέστως τὴν ὥραν συνδιαλεγόμενος μὲ ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νέας ἐκεῖ γενεᾶς. Οἱ μικροὶ Αἰτωλοὶ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸ σχολεῖον διήρχοντο φαιδροὶ καὶ ζωηροὶ τὴν πλατείαν, ὅπου ἐπεριμέναμεν καθημένοι ὑπὸ τὴν ἐξέχουσαν στέγην τοῦ καφενεῖου. Ἡ φυσικὴ ἐνώπιον ξένων δειλία των ἐδυσκόλευσε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπικοινωνίαν, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἐξημερώθησαν καὶ περιεκυκλώθη ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πλατείας ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ σχολείου. Γνωρίζεις τί προπάντων μοῦ ἐπροξένησεν εὐχαρίστησιν; Ὅτι εἶχον εἰς τοὺς μικροὺς φύλακὰς των ὡς βιβλίον ἀναγνώσεως «τοὺς ἐνδόξους Ἕλληνας τοῦ 1821, ἢ τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς Ἑλλάδος». Τὸ βιβλίον δὲν εἶναι βεβαίως καλὸν ὑπόδειγμα ἕθους καὶ γλώσσης, οἱ μαθηταὶ δὲν θὰ εὐρωσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀξιωματικότερα παραδείγματα ὡς πρὸς σύνταξιν καὶ ὀρθογραφίαν, ἀλλ' ὅπως δὴποτε καλλίτερον ἀνάγνωσμα δὲν ἴδύνατο νὰ δοθῆ εἰς Ἑλληνόπαιδας. Θὰ ἴδωσιν ἐκεῖ δι' ὀποιῶν θυσιῶν, δι' ὀπόσου ἡρωϊσμοῦ καὶ ὀπόσσης αὐταπαρνήσεως οἱ πατέρες ἡμῶν ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς κληροδοτήσωσι τὴν ὠραιάν ταύτην χώραν, ἀφοῦ τὴν ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ τὸ ὄνειδος τῆς δουλείας. Τί εὐγενέστερον μάθημα δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν εἰς τὰ τέκνα μας;

Ἄλλ' ὀφείλω νὰ προσθέσω, πρὸς ἀφαίρεσιν πάσης μελοδραματικῆς χροιάς ἀπὸ τὴν παρέκβασιν μου ταύτην, ὅτι οἱ περὶ ἐμὲ μικροὶ ἥρωες

ἐκείνοι ἐφόρουσαν πάντες γιακέτα καὶ πανταλόνια. Οὐδὲ εἰς φουστανελοφόρος! Τὸ ἔθνικόν ἐνδυμα εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν ἡλικιωμένων σπανιότερον κατὰ πολὺ ἐνταῦθα ἢ πρὸς βορρᾶν τοῦ ὄρους Ζυγοῦ. Ἀνάγκη νὰ τὸ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρόοδος δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν φουστανέλαν, ὅτι ὁ ἐξευρωπαϊσμός δὲν τὴν ἀνεχεται. Κρίμα! Εὐτυχῶς οἱ χωρικοὶ μας καὶ τὰ εὐζωνικά τάγματα τὴν διατηροῦν. Ἐνταῦθα εἰς Μεσολόγγι, μεταξὺ τῶν οὐκ ὀλίγων ἤδη γνωρίμων μου, ἓνα μόνον ἢ δύο γέροντας εἶδα φέροντας εἰσέτι τὴν φουστανέλαν, οἱ δὲ λοιποὶ, εἴτε κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου εἴτε ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως, ἐνδύονται Εὐρωπαϊστί. Ὁ δήμαρχος, ἱατρός σπουδᾶσας ἐν Ἀθήναις καί, ἐν παρενθέσει, ἄνθρωπος κατὰ πάντα ἀξιόλογος, δὲν φέρει τὸ ἔθνικόν ἐνδυμα ὡς ὁ εἰς Καρθασαρᾶν συνάδελφός του. Ἄλλ' ὡς κατηντήσαμεν, δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῆ ἐπιστήμονα, ἢ τραπεζίτην, ἢ καὶ ἀπλῶς ἄνθρωπον τοῦ κόσμου, ἐνδεδυμένους ὡς παλληχάρια.

[Ἔπεται συνέχεια]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

Διήγημα.

Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον.

Η'

— Μάνα μου, μὴ μὲ καταρᾶσχι! Μάνα μου, μὲ ἠπάτησε! μάνα μου, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σᾶς γλυτώσω!

Τὰς λέξεις ταύτας μόνας εὕρισκεν ἡ Βασίλω, πίπτουσα εἰς τὸν τράχηλον τῆς μητρὸς της καὶ χύνουσα πύρινα δάκρυα. Διότι ἡ Μελάχρω εἶχε καταρθώσει κατ' ἀπαίτησιν τῆς θυγατρὸς της νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸ σεράγι τοῦ Χαλῆλ ἐφένδη, μετοικήσαντος ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς Ἄρταν. Ὀλίγαί λέξεις παρὰ τῆς Βάσως, ἂν ἠδύνατο νὰ δμιλήσῃ, ἤρκουσαν νὰ ἐξηγήσωσι πῶς εἶχον τὰ πράγματα.

Ὁ Χαλῆλ ἄγαθς, ὅσον θρασέως καὶ ἂν ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην εἰς ἀπάντησιν τῆς γραφῆς τοῦ Μηλιόνῃ, δὲν ἐψεύδετο ὅμως καθ' ὅλα. Διὰ τῶν καθημερινῶν ἀπειλῶν περὶ τῆς τύχης τῶν γονέων της, διὰ τῆς ἀγνοίας ἐν ἣ διετέλει αὐτῆ, ὑπὸ τὸν πέπλον ὅστις ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμοὺς της, κατώρθωσε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ὀρφανὴν (διότι τῷ ὄντι ἦτο αὐτῆ πάσης ὀρφανίας ἐλεεινοτέρα) νὰ συναίνεσῃ ὅπως τὸν νυμφευθῆ. Αἱ ἐξηγήσεις δὲ αὐταὶ μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἀμνηστωτέραν καθίστων τὴν θέσιν ἐκατέρας. Καὶ ἡ μὲν Μελάχρω εὐκόλως ἐσυγχώρει ὡς πᾶσα μήτηρ, τὰ δάκρυα δὲ αὐτὰ κατεφέροντο ἐπὶ τὰς ἀκ-

μαίας εισέτι παρειὰς τῆς μήπω τεσσαρακοντα-
ετοῦς ταύτης γυναικός, ἦσαν δρόσος καὶ ἀγία-
σμα. Ἄλλ' ἔφριπτεν ἀναλογιζομένη τὴν τρικυ-
μίαν, ἣν θὰ ἐξήγειρεν εἰς τὰ πατρικὰ σπλάγχχνα
ἡ εἰδήσις αὐτή.

Ὁ Κώστας ἦτο εἰς τῶν εἰλικρινεστέρων Ἑπει-
ρωτῶν καὶ τῶν φανατικωτέρων χριστιανῶν, οἵτι-
νες ἐμίσησάν ποτε τὴν τουρκικὴν δυναστείαν. Ἡ
γυνὴ εἶχε καταλίπει τὸν σύζυγον καὶ τὰ τρία
τέκνα, οὐχὶ εἰς τὸ κρησφύγετον, εἰς ὃ εἶχον κατα-
φυγεῖ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἀλλ' εἰς ἄλλην
φιλικὴν οἰκίαν πόρρω τῆς Ἄρτης καὶ ἀπῆλθεν
εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ μάθῃ περὶ τῆς ἀγαπητῆς
κόρης. Καὶ τώρα πῶς θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπιστρέψῃ
πρὸς τὸν ἐξηγριωμένον σύζυγον; Δὲν ἤρκει τὸ
πρῶτον ὄνειδος ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης; Δὲν
ἤρκει τὰ δάκρυα τῆς λύσσης καὶ τῆς ἀγωνίας,
δὲν ἤρκει ἡ ἀδικία τοῦ κατῆ; Δὲν ἤρκει ἡ δευ-
τέρα ἐκείνη ὕβρις τῆς καθεύξεως τοῦ ἡδικημένου
πατρός; Δὲν ἤρκει τέλος ἡ τελευταία ἐπιβουλή
καὶ τὸ μῖσος τῶν μουσουλμάνων, οἵτινες ἐζή-
τουν τὸν θάνατον τοῦ Κώστα, ὡς συνενόχου τοῦ
Χρήστου Μηλιῶν; Ὁ ἀτυχὴς πατὴρ, οὐχὶ ἐξ
οικείας ἰκανότητος, ἀλλ' ἐκ προνοίας Θεοῦ, μό-
λις ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἐκ τῆς τηλικύτης κα-
ταφορᾶς, ἣτις ὑπετράφη διὰ τοῦ προδοτικοῦ ἐ-
ναύσματος ὁμοπίστου καὶ ὁμοφύλου.

Ὡ, καλὰ τὸ ἔλεγεν ὁ Κώστας, ὅτι ἄνευ προδο-
σίας χριστιανοῦ οὐδὲν κακὸν ἠδύνατό ποτε νὰ
γείνη ἐκ μέρους τῶν ἀγάδων. Ὁ Κώστας εἶχε
πάντοτε ἰδέας σαφεῖς καὶ ὀρισμένas, καὶ ὁ χα-
ρακτὴρ του ἦτο εὐθύς καὶ αὐθέταστος. Μόλις, μετὰ
τὴν ἐμπιστευτικὴν παραγγελίαν τοῦ συντέκνου, ἦν
οὗτος εἶχε διαβιάσει πρὸς αὐτὸν δι' ἀγνώστου
καὶ πιστοῦ φίλου, οὗ τὸ στόμα διὰ ν' ἀνοίξῃ
τις ἔχρηζε γιγαντιαία ψαλιδωτῆς λαβίδος μετὰ
σιδηροῦ μοχλοῦ, μόλις κατέλιπεν ὁ Κώστας μετὰ
τῆς οικογενείας του τὴν κατάρατον τοῦ λοιποῦ
ἐκείνην στέγην, ἣτις ὑπῆρξε μάρτυς τῆς ἐπὶ τῇ
ἀρπαγῇ τῆς κόρης ἀπελπισίας τῶν γονέων, καὶ
μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ φιλόξενον ὄρεινόν δῶμα τοῦ
ποιμένου Νάσκα, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἀνοι-
κτὰς ἀγκάλας, καὶ ἡ προδοσία, ἣτις ἐφαίνεται
ὅτι ἠκολούθει αὐτὸν κατὰ βῆμα, οὐδ' ἐκεῖ τὸν
ἄφησε ν' ἀναπαυθῆ ἡσυχος. Τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς
κατασκηνώσεως ἡμέραν τὰ δύο νεώτατα παιδιὰ
ἐπαίζον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἀγροικίας, πλήρη
χαρᾶς διότι ἀπηλλάχθησαν τέλος τῆς φρικώδους
ἐνοχλήσεως τοῦ σχολείου, λησμονήσαντα δὲ μετὰ
τρεῖς ἡμέρας τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀπουσίαν
τῆς Βάσως, ἣς δὲν ἐνόουν τὸ αἶτιον. Ἡ μήτηρ,
ἣτις ἐστῆναξεν ἀδιακόπως μετὰ τὴν ἀρπαγὴν
τῆς ἀγαπητῆς αὐτῇ θυγατρὸς, ἐκάθητο ἀντικρῦ
νήθουσα μὲ τὴν ἡλακάτην της. Τὴν στιγμὴν
ἐκείνην ἄνθρωπός τις βραχύς τὸ ἀνάστημα, μὲ
κυκνήν καὶ μακρὰν κόμην καὶ μελανὸν γένειον,

ἔχων σχεδὸν καλογήρου σχῆμα, μὲ τὸν μακρὸν
μαῦρον ἐπενδύτην καὶ τὴν σκούφιαν ἣν ἐφόρει,
ἐπλησίασε, τυχαίως ὡς ἐφαίνετο, εἰς τὸ μέρος
ἐκεῖνο.

Τὰ δύο παιδιὰ ἀπέειχον ὀλίγα βήματα ἀπὸ
τῆς ἀγροτικῆς οἰκοδομῆς, ἣτις ἐκρύπτετο ὀπισθεν
πυκνῶν θάμνων, ἐντὸς βαθείας κοιλάδος, καὶ
ὠμοίαζε μὲ ἀσκητήριον. Ὁ ἐξαετῆς Στέφος καὶ
ἡ ὀκταετῆς Φρόσω, ἀποκακμόντες, εἶχον διακόψει
τὴν παιδιὰν των καὶ ἤρχισαν συνομιλίαν. Ἐνθυ-
μήθησαν τὸν διδάσκαλόν των, ὅστις ἦτο ἀρκετὰ
κωμικὸν πρόσωπον, ὅτε ἐδίδασκεν αὐτοὺς πῶς
ν' ἀναγινώσκωσι τὴν ὀκτώηχον, τὸ ἀλφάβητά-
ριον τοῦτο τῆς τότε διδασκατικῆς μεθόδου.

— Θυμᾶσαι τὰ δασκαλοῦδια; ἔλεγεν ἡ Φρόσω.

— Θυμᾶσαι καὶ τὸν δάσκαλο, τσάκκαλο;
ἔλεγεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔα;

— Θυμᾶσαι καὶ τὰ γυαλιά του; εἶπεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὴν ταμπάκερα του; προσέθηκεν ἡ
Φρόσω.

— Ἐβῆχεν ὀλοένα.

— Ἐφτερνίζετο πέντε ὥραις τὴν ἡμέρα.

— Ἐνύσταζεν εἰς τὴν καρέκλα του, ἐνῶ μᾶς
ἔβγαζε νὰ ποῦμε τὸ μάθημα.

— Καὶ ἡμεῖς τοῦ ἐβάζαμε στάχτη ἀπάνω
στὴν καθέδρα

— Καὶ τὸν ἐζωγραφίζαμε στὸν μαῦρο πίνακα,
ἐνῶ ἐκοιμάτο.

— Καὶ τοῦ ἐρρίχναμε σκόνῃ μέσα στὴν ταμ-
πακέρα του.

— Καὶ πῶς ἐτραβοῦσε τὸν ταμπάκο, πῶ
πῶ πῶ!

— Χὰ χὰ χὰ!

Ἡ Φρόσω ἦτο πάντοτε προθυμοτέρα εἰς τὸν
γέλωτα, καὶ ὁ φαιδρὸς τόνος ἀνήρχετο παρ' αὐτῇ
εἰς τὸ διπλάσιον ἢ παρὰ τῷ ἀδελφῷ της. Τὸ
πλάσμα τοῦτο ἦτο τόσον ἰλαρόν, τόσον φιλόγε-
λων, ὥστε καὶ ὁ σκυθρωπότατος τῶν ἀνθρώπων
εἰς μόνην τὴν θεὰν αὐτῆς ἠσθάνετο ἀκατανίκητον
ὄρεξιν νὰ γελᾷ. Καὶ ἂν μὲν αὐτῇ ἠγνόει τὸν
λόγον, δι' ὃν ἐγέλα, οὐδὲν θαῦμα, ἀλλὰ τὸ πα-
ράδοξον εἶνε ὅτι καὶ τὸν ἄλλον τὸν γελῶντα
οὕτως εἰκῆ ἐπὶ τῇ θεᾷ αὐτῆς, ἂν ἠρώτας διαπὶ
ἐγέλα, δὲν θὰ εἰζέυρε τί νὰ σοὶ ἀπαντήσῃ. Τὴν
στιγμὴν ἐκείνην τῆς παιδικῆς διαχύσεως ἐνεφα-
νίσθη αἰφνιδίως ὁ ἀπαίσιος καὶ μελανείμων ἐκεῖ-
νος ἄνθρωπος, περὶ οὗ ἐλέγομεν ἄνωτέρω.

Τὰ δύο παιδιὰ δὲν ἐπτοήθησαν ἐπὶ τῇ θεᾷ
αὐτοῦ, ἠσθάνθησαν μόνον περιέργειαν καὶ οὐδὲν
πλέον.

Ἡ Μελάχρω ἦτο ἀντικρῦ μὲ τὴν ἡλακάτην
της, ἀλλὰ συστάς δένδρων καὶ πυκνὸς καλαμῶν
ἀπέκρυπτεν ἐν μέρει αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν
δύο παιδῶν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδε κατ' ἀρχὰς τὸν
ἄγνωστον, ὅτε ἐνεφανίσθη οὗτος.

—Τί κάνετε ἐδῶ, παιδιά; ἠρώτησεν ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

—Τί κάνομε; παίζομε, ἀπήντησεν ἡ Φρόσω, ἣτις δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐγκαταλίπη τὴν παιδρότητα αὐτῆς.

—Καὶ τίνος εἶσθε;

—Τίνος εἴμεθα;... ἤρχισε νὰ λέγη ὁ Στέφος; εἴμεθα τοῦ...

—Μὴν τὸ λέγεις τίνος εἴμεθα, εἶπεν ἡ Φρόσω, ἣτις ἦτο πονηροτέρα.

—Καὶ διατί ἐρωτᾷς τίνος εἴμεθα; εἶπε τότε λαβῶν θάρρος ὁ Στέφος.

—Διατί δὲν φαίνεσθε σὰν τσομπανόπουλα, ἀπήντησεν ὁ ξένος.

—Καὶ τί σὲ μέλει δι' αὐτό; εἶπεν ἡ Φρόσω.

—Διὰ καλὸν ἐρωτῶ, εἶπεν ὁ ἄγνωστος.

—Τότε λοιπὸν τράβα τὸν δρόμο σου, εἶπεν ἀνδρείως ὁ Στέφος.

—Καὶ μὴ σε μέλη γιὰ μᾶς, προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

—Δὲν θέλω τὸ κακό σας, εἶπεν ὁ ξένος.

—Δὲν μᾶς μέλει, ἀπήντησεν ἡ Φρόσω.

—Καὶ νὰ κυττάζης τὴ δουλειά σου, εἶπεν ὁ Στέφος.

Ἡ ἄσχημος μορφή τοῦ ξένου ἐξέφρασε παράδοξον αἰσθημα ὀργῆς.

Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ Μελάχρω, εἴτε εἶχεν ὑψώσει τυχαίως τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἔργου της, εἴτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τῶν παιδιῶν, παρετήρησε τὴν παρουσίαν τοῦ ἀγνώστου. Ἀνωρθώθη καὶ ἐπλησίασε.

—Τί τρέχει; ἠρώτησεν ἀνήσυχος. Διότι ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν πάντα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, ἐνεποίουν ἀνησυχίαν εἰς τὸ εὐαίσθητον τῆς γυναικείας αὐτῆς φύσεως.

Ὁ ξένος εἶχε παρατηρήσει καὶ πρότερον τὴν παρουσίαν τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ἔβλεπε.

—Περνοῦσα ἀπὸ δῶ, κυρά, ἀπήντησε, καὶ δὲν ξέρω καὶ καλὰ τοὺς δρόμους, καὶ ἤθελα νὰ ἐρωτήσω.

—Κ' ἐμεῖς ξένοι εἴμασθε, ἀπήντησεν εἰλικρινῶς ἡ σύζυγος τοῦ Κώστα, καὶ δὲν ξέυρομε κ' ἐμεῖς καλλίτερα τοὺς δρόμους.

—Ἄ, εἶναι ξένοι λοιπὸν, διενόηθη ὁ ἄγνωστος. Ἰδοὺ φιλαλήθης γυνή. Ἀλλὰ τὸ ἔξευρα τοῦτο.

—Δι' ὀλίγας ἡμέρας θὰ μείνωμεν ἐδῶ, ἐπέφεραν ἡ Κώσταίνα.

—Καὶ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ τὸ μάθω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ ἄγνωστος.

—Μάνα, εἶπε μετὰ πονηρίας ἡ Φρόσω, δὲν μᾶς ῥώτησε τὸ δρόμο.

—Ἐμεῖς τοῦ εἶπαμε νὰ τραβήξῃ τὸν δρόμο του, προσέθηκεν ὁ Στέφος.

Ἡ μήτηρ περιήλθε τότε εἰς ἀμυχανίαν καὶ

δὲν εἶχε τί νὰ εἶπῃ. Ὁ ξένος, ὅστις ἦτο φαίνεται ἐπιτήδειος, ἐνόησεν εὐκόλως ὅτι ὤφειλε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν συνδιάλεξιν ταύτην.

—Ἐγὼ φταίγω, κυρά, εἶπε, καὶ θὰ τραβήξω τὸν δρόμον μου. Ἀδίκως σὰς πείραξα.

Καὶ τῶ ὄντι λαβῶν τὴν βράβδον καὶ τὴν πήραν του, ἅτινα εἶχεν ἀποθέσει παρὰ τὴν ρίζαν δένδρου, ἀπεχαιρέτισε τὴν Μελάχρω καὶ ἀπῆλθε.

Τὰ δύο παιδιά ἐξηκολούθησαν τὴν παιδιάν, ὅπου τὴν εἶχον ἀφήσει.

Θ'

Ὁ Καμπόσος, ἢ κατ' ἄλλους Καμπίσος, οὕτως ἐκαλεῖτο, ἦτο τρομερὸς ἄνθρωπος. Οὐδεὶς εἰζευρεν εἰς τὰ περίχωρα οὔτε τὴν καταγωγὴν του οὔτε τὸ ἐπάγγελμά του οὔτε τὴν κατοικίαν του. Τὸ ὄνομά του μόνον εἶχεν ἀνακοινῶσαι εἰς γέροντά τινα παντοπώλην, καὶ οὗτος τὸ εἶχε μεταδώσει εἰς τινας.

Οὐδεὶς καθ' ὄλην τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον εἶχε ποτε τόσας σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, ὅσας αὐτός. Τὸ αἶτιον καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σχέσεων τούτων ἠγνοεῖτο. Οἱ χριστιανοὶ τὸν ἐφοβοῦντο καὶ οἱ Τούρκοι τὸν πνύονον. Οὐδὲν ἄλλο ἦτο γνωστὸν ἐκ τοῦ βίου του.

Ἵπεψιθύριζόν τινες ὅτι μετῆρχετο τὸ ἔργον τοῦ κατασκόπου καὶ τοῦ προδότου. Ἀλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ ἂν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθές. Ὀρισμένη κατηγορία δὲν ὑπῆρχε. Τὸν ἐφοβοῦντο μόνον, καὶ οὐδεὶς τῶ ἐνεπιστεύετο.

Ἐν γένει αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τὸν ἐμίσουν, διότι εἶχεν ἦθος καλογήρου, χωρὶς νὰ εἶνε κατατεταγμένος εἰς μονὴν τινα. Ἀλλὰ διότι ἐφόρει μαῦρα καὶ ἔφερε σχῆμα μετανοίας, δὲν ἦτο τοῦτο ἀποχρῶν λόγος ὅπως καταφέρονται κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ καταφορὰ ἦτο ὑψωμένη εἰς τὸ ἔπακρον. Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο κατεσκευασμένος οὕτως, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ δυσπιστίαν.

Οὐδεὶς βλέπων αὐτὸν ἄπαξ, καὶ ἀνταλλάσων ὀλίγας μετ' αὐτοῦ λέξεις ἠδύνατο νὰ εἶναι τὸσον ἡσυχος, ὅσον ἦτο πρὸ τῆς συναντήσεως. Ἀλλ' ὅλοι ὅσοι ἠσθάνθησαν τὴν τοιαύτην ἀνησυχίαν, δὲν εἶχον τὴν θλιβερὰν τύχην νὰ ἴδωσιν εὐθὺς ἐπαληθεῦσιν τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦτο προαίσθημα, ὅπως συνέβη τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Κώστα, ἣτις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀγνώστου, ἂν καὶ τὰ δύο τέκνα της ἐξηκολούθησαν νὰ παίζωσι, δὲν ἐξηκολούθησε καὶ αὕτη τὸ ἔργον της ἡσυχως.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, τὸ παράδοξον σχῆμα, ὅπερ περιεβάλλετο, τὸ ἔτι παράδοξότερον ἦθος καὶ οἱ λόγοι του, ἡ ἀναχώρησις του αὐτὴ τὸσον συντόμως ἐπεληθοῦσα, τῇ ἐπροξένουν ἀνεξήγητον αἰσθημα φόβου καὶ ὑποψίας.

Ἡ δυστυχὴς αὐτὴ γυνή, ἣτις εἶχε τόσον σκληρῶς δοκιμασθῆ ἤδη, δὲν ἐμελλε νὰ περιμένη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν ζοφερῶν προαισθημάτων της. Τὴν πρῶϊαν τῆς ἐπιούσης, τέσσαρες Τούρκοι, ἀληθεῖς Τούρκοι, φοροῦντες σαρίκια καὶ λευκὰς χλαίνας, πάνοπλοι καὶ πλήρεις ἀποφάσεως, ὡς ἐφαίνοντο, ἐξημέρωσαν ἐξώθεν τῆς φιλοξένου ποιμενικῆς ἐπαύλευς.

Πρῶτος εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς οἰκίας ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκας, ὅστις κατεπλάγη ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως σταθμεύοντας παρὰ τὴν οἰκίαν του τοὺς δυσαρέστους ἐκείνους ἐπισκέπτας.

— Ἐλα ἰδῶ, κουζούμ, τῷ ἔνευσεν εἰς τῶν Τούρκων.

— Τί τρέχει; εἶπεν ὁ Νάσκας, ἀγωνιζόμενος νὰ φανῆ ἀτάραχος.

— Μὴ φοβεῖσαι, εἶπεν ὁ αὐτὸς Τούρκος, ὅστις ἐφαίνετο ὡς ἀρχηγός, ἐννοῶν ὅτι ἡ ἀταραξία τοῦ ποιμένου ἦτο ἐπίπλαστος.

— Δὲν φοβοῦμαι τίποτε, εἶπε μετ' ἀγροτικῆς ὑπερηφανίας ὁ Νάσκας.

— Πάει καλά, ἀπήντησεν ὁ ἀρχηγός. Φαίνεται ὅτι εἶσαι καλὸς χωρικός καὶ πιστὸς βραγῆς τοῦ Σουλτάνου.

— Βέβαια, θέλει ἐρώτημα; εἶπεν ὁ Νάσκας, ὅστις ἐβλασφήμει καθ' ἑαυτὸν τὴν ὄραν καὶ τὴν στιγμήν.

— Λοιπὸν φέρε μας ἐδῶ τὸν ἄνθρωπον ποῦ ἔχεις κρυμμένον. . .

— Κρυμμένον; . . . ἐπανελάθεν ὁ βοσκός, ἐγὼ ἔχω κρυμμένον;

— Βέβαια, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος. Ἐσὺ δὲν ἔχεις νὰ πάθης τίποτε.

— Δὲν ἔχω κανένα κρυμμένον, εἶπε καρτερικῶς ὁ Νάσκας.

— Μὴ χωρατεύης, ἐπανελάθεν ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων. Ἐμεῖς δὲν σοῦ θέλομε τὸ κακό σου.

— Οὐτ' ἐγὼ δὲν σῆς θέλω τὸ κακό σας, ἀπήντησεν ἀλλόφρων ὁ ἄνθρωπος.

— Τότε ζεμπέρδευε γρήγορα, καὶ παράδωσέ μας τὸν Κώστα.

— Ποῖον Κώστα; ἠρώτησεν ὡς ἀπορῶν ὁ ποιμὴν.

— Ἰκεῖνον ποῦ ἄρπαξε τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας, εἶπεν ὁ Τούρκος.

— Τὸ κατὴν τῆς Ἄρτας! ἐπανελάθε μετ' εἰλικρινοῦς ἀπορίας ἡδὴ ὁ Νάσκας, διότι πρῶτην φορὰν ἤκουε νὰ γίνεται λόγος περὶ τούτου.

— Βέβαια, προχθὲς τὴν Παρασκευὴν, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος.

— Τὴν Παρασκευὴν! ἐπανελάθεν ἐμβρόντητος ὁ Νάσκας. Καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἔλεγεν: ἀλλὰ τὴν Παρασκευὴν ὁ Κώστας ἦτο εἰς τὸ σπίτι μου ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρπάσῃ τὸν κατὴν τῆς Ἄρτας.

— Λοιπὸν μὴν ἀργοπορῆς, ἐπέφερον ὁ Τούρκος.

— Ἄλλ' ἠμπορεῖτε νὰ ἰδῆτε ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς στὸ σπίτι μου, εἶπε τολμηρῶς ὁ ποιμὴν.

— Θὰ τὸ ἰδοῦμεν, τώρα εὐθύς, εἶπεν ὁ ἀρχηγός.

Ὁ δυστυχὴς ποιμὴν, διὰ νὰ ψευσθῆ μετὰ τόσης ἀποφάσεως, ἀνελογίζετο τὸ μικρὸν παραθύρον, ὅπερ εὐρίσκετο εἰς τὸν ἀντίθετον τῆς οἰκοδομῆς τοῖχον. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔκειτο σύρριζα εἰς τὸν βράχον, καὶ μόλις εἶχε τὸ ἦμισυ τοῦ ὕψους τοῦ προσθίου τοῖχου. Εὐκίνητος ἀνὴρ, οἷος ὁ Κώστας, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πηδήσῃ ἐκ τοῦ παραθύρου ἐκείνου, καὶ νὰ λάβῃ τὸν δρόμον τοῦ δάσους, ὅπου οἱ Τούρκοι δὲν θὰ τὸν ἐφθάνον. Ὅσον διὰ τὴν Κώσταιναν καὶ τὰ τρία αὐτῆς τέκνα, ὁ Νάσκας ὑπελόγιζε νὰ τὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ὡς μέλη τῆς ἰδίας του οἰκογενείας. Διότι, δόξα τῷ θεῷ, μετὰ ὀκταετῆ συζυγικὸν βίον ἡ Νάσκαϊνα μόνον ἡμίσειαν δωδεκάδα τῷ εἶχε γεννήσει, ὥστε ἂν προσετίθεντο καὶ τὰ τρία τοῦ Κώστα τέκνα, μόλις θ' ἀπετελεῖτο ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ φανῆ ὑπερβολικὸς εἰς τὸν κατ' ἀγροὺς βίον, ὅπου αἱ γυναῖκες ἀναπνεύουσαι τὴν ὀρεινὴν αὐρανὴν καθίστανται ἐξόχως πολύτεκνοι. Ὅσον διὰ τὰς δύο μητέρας, ἐπειδὴ ὡς σύζυγοι ἐπλεόναζον, ἐφαντάζετο ὅτι ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὴν μίαν τῶν δύο ὡς γυναικαδέλφην.

Τῷ ὄντι δὲ ὁ Κώστας δὲν ἦτο ἀνόητος, καὶ εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὴν παρουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ ὀλίγων στιγμῶν κατεσκόπευε τὸν διάλογον ἀπὸ τοῦ παραθύρου, καὶ ἐβλεπε τὰς ἀπελπιστικὰς χειρονομίας τοῦ ξενοδόχου του. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν καὶ τοὺς τέσσαρας Τούρκους διευθυνθέντας πρὸς τὴν οἰκίαν, ὁ Κώστας οὐχὶ κατὰ συγκυρίαν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφύτου λογικῆς τῶν πραγμάτων ὁρμώμενος, συνέλαβε τὴν αὐτὴν ἢν καὶ ὁ Νάσκας ἰδέαν, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ μικρὸν παράθυρον. Νεύσας δὲ πρὸς τὴν σύζυγόν του νὰ ἔχῃ θάρρος, ἀνέβη δι' ἐνὸς πηδήματος ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ, καὶ ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸν βράχον.

Ἡ Μελάχρω συνήπτε τὰς χεῖρας ἐν ἀπογνώσει. Τὰ παιδία ἐκύτταζον μὲ ἀνοικτὰ στόματα.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἠκούοντο τὰ βήματα τῶν τεσσάρων Τούρκων ἀνερχομένων τὴν κλίμακα. Ὡ, ποῖος τρόμος! . . .

Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀμοιβαδὸν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἤρχισαν ἐξετάζοντες διὰ τοῦ βλέμματός τοὺς κατοίκους. Τινὰ τῶν παιδιῶν μόλις εἶχον ἐγερθῆ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, διότι ἀρτίως ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Οἱ Τούρκοι ἔρριπτον ἅπληστα πανταχόσε βλέμματα καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσωσι καὶ εἰς τὸ ἰσόγειον.

— Εὐχαρίστως, ἀγάδες μου, ἔκραξεν ὁ Νάσκας, πλήρης χαρᾶς, διότι ἐβλεπεν εὐδοκούμενον

τὸ σχέδιόν του.—Γυναικαδέλφη, ἔκραζεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Κώσταιναν, ἀνοίξει τὴν κλαβανήν.

Ἡ αὐτοσχέδιος γυναικαδέλφη ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ, καὶ ἀνοιχθείσης τῆς καταπακτῆς, εἰς τῶν ἀγάδων ἠτοιμάζετο νὰ καταβῇ. Ὁ Νάσκας ἐπιθύριζε περιχαρῆς εἰς τὸ οὖς τῆς Κώσταινας· Ἐσώθη, ἔχε θάρρος.

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἠκούσθη κραυγὴ, τρομερὰ κραυγὴ, ὅζει καὶ διάτορος ἔξωθεν τῆς οἰκίας, κάτωθεν τοῦ βράχου, ἐφ' ὃν εἶχε πηδήσει ὁ Κώστας.

— Ἐδῶ τὸν ἔχω! Ἀγάδες! τρεχάτε, τὸν ἔπιασα.

Ὁ Νάσκας ἔμεινε μὲ κεχηνὸς τὸ στόμα. Ἡ Μελάχρω ἔσχισε τὰς παρειὰς διὰ τῶν ὀνύχων καὶ οἱ παῖδες αὐτομάτως αἰσθανθέντες τὸ δυστύχημα, ἔβαλον γοεράς κραυγάς.

Ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων ὅστις εἶχε καταβῆ μίαν βαθμίδα ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς καταπακτῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ δάπεδον καὶ δὲν κατήλθεν εἰς τὸ ἰσόγειον.

Γ.

Ἀμὰ πηδήσας ἐπὶ τοῦ βράχου, ὁ Κώστας ἠτοιμάσθη νὰ κατέλθῃ ἡρέμα, διότι ὁ κρημνὸς ἦτο ὑψηλός, καὶ ἀπῆται προσοχὴν καὶ ἐπιδειξιότητα. Ὅταν θὰ ἔφθανεν ἀπαξ ἐπὶ τοῦ ὀμαλοῦ ἐδάφους, τότε οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ εἰς τὸ βάδισμα.

Ἄλλὰ περισπώμενος ὅπως καταβῆ μετὰ προσοχῆς, ἠλλοφρόνει καὶ δὲν εἶδεν ἄνθρωπον τινα παρόντα, ὅστις ἴστατο εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ τὸν κατεσκόπευε. Μόλις κατέβη εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκείνος ὀρμήσας τὸν συνέλαβεν ἀπὸ τοῦ βραχίονος.

Τότε μόνον ἠσθάνθη ὁ Κώστας τὴν παρουσίαν τοῦ μελανείμονος καὶ ἀπαισίου ἐκείνου ἀνθρώπου, ὅστις περιήρχετο ἀπὸ πρῶϊας ἐκεῖ ὡς οἰωνὸς βαρείας συμφορᾶς. Ὁ Κώστας πρῶτην φορὰν τὸν ἔβλεπεν. Ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Καμπόσος.

Ὁ Κώστας ἦτο δεξιὸς καὶ εὐκίνητος καὶ ἠγωνίσθη ν' ἀπαλλαγῇ τῆς περισφιγῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔβαλε τὴν τρομερὰν ἐκείνην κραυγὴν.

— Τρέξετε, ἀγάδες! ἐδῶ τὸν ἔχω.

Οἱ καλούμενοι δὲν ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν ἐγκαίρως δὲ ἦλθον, διότι ὁ Κώστας εἶχε καταβάλλει ἤδη τὸν Καμπόσον, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐξέφευγεν.

Ἐντούτοις οἱ Τούρκοι τὸν συνέλαβον. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ ἐκείνη. Γυναῖκες τρέχουσαι λυσικομοὶ καὶ θρηνοῦσαι, παιδία ὀλολύζοντα, θέαμα οἰκτρὸν. Ἄλλ' ὅμως εἰς τοὺς διώκτας δὲν ἐφαίνοντο ταῦτα ἄξια οἴκτου, ἦσαν μόνον ὀχληρά.

Ὁ Γιουσοῦφ Ἰβραήμ (τοῦτο ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ) τοὺς διέταξεν αὐστηρῶς νὰ ἡσυχάσωσι, διότι κατ' αὐτὸν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο τόσο θορύβου ἄξιον. Εἰς ῥαγιαῖς, ὑπήκοος τοῦ σουλτάνου, ἦτο πταίστης, ἄμποτε ν' ἀποδεικνύετο ἄθῳος. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν δὲν ἦτο τυρλή, καὶ ἐμελλε ν' ἀπονεύμῃ τὸ δίκαιον εἰς τὸν ῥαγιαῖν τοῦτον. Διατί ἔκαμνον τόσον θόρυβον;

Ἐντούτοις οἱ Τούρκοι τὸν ἔσυραν εἰς τὸν δρόμον, ἀφοῦ μετὰ δυσκολίας ἀπεμάκρυναν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας. Ἐδέησε δὲ νὰ ἐπέμβῃ αὐτὸς ὁ Κώστας, ὅστις διέταξε τὴν γυναῖκά του νὰ ἀπομακρυνθῇ, νομίσας ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ καλλίτερον. Ὁ Νάσκας ἐπίσης ἀπεμακρύνθη. Τὴν τελευταίαν στιγμήν ὁ Κώστας τῷ ἀπέτεινε βλέμμα πλήρες παραπόνου, ὅπερ ἐνόησεν ἐκεῖνος. Τὸ βλέμμα τοῦτο ἐσήμεινε.—Διατί νὰ μὴ λάβωμεν εἰς χεῖρας ἐσὺ τὸ νταλιάνι σου κ' ἐγὼ τὸ μηλιόνι μου, ν' ἀντισταθῶμεν εἰς τοῖς ἀθλίους τούτους;

Εἰς τὴν κορυφὴν βραχύδους λόφου ἔκειτο ὁ σταθμὸς τῶν Ἀλβανῶν. Διότι Ἀλβανοὶ ἦσαν οἱ συλλαβόντες τὸν Κώσταν. Ἐκείσε τὸν ἀνήγαγον.

Τί εἶχε συμβῆ τότε μεταξύ διωκτῶν καὶ τοῦ θύματος, οὐδεὶς ποτὲ θὰ ἐγίνωσκεν ἂν κατ' ἀνεκτιμητὸν εὐτυχίαν δὲν ἐσώζετο ἐκ τῆς ἀγχόνης ὁ Κώστας. Αὐτὸς οὗτος διηγεῖτο ὕστερον πρὸς τὴν γυναῖκά του τὰς λεπτομερείας τῆς σκηνῆς ἐκείνης, αἰτινες ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μῦθος διὰ τὸ παράδοξον, τῷ ὄντι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ περιμένῃ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγαθοῦ Τούρκου Σουλεϊμάνη, προσελθόντος αὐτὴν τὴν στιγμήν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, καὶ τελεσφόρως παρεμβάντος ὑπὲρ τοῦ καταδίκου. Ἄλλὰ πρὸ τούτου τίς προσεδόκα νὰ εὔρεθῇ τὸ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Καμπόσου; Διότι οἱ Ἀλβανοὶ κατεδίκασαν παμφηφεὶ τὸν Κώσταν εἰς τὴν ἀγχόνην, ἀλλὰ σχοινίον δὲν εὐρίσκετο εἰς τὸν στρατώνα. Αἴφνης ὁ Καμπόσος ἀνασύρει ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ σχοινίον σπειροειδῶς τυλιγμένον, καὶ τὸ προσφέρει εἰς τὸν Γιουσοῦφ.

— Νά, πάρε, ἀγά μου, τῷ εἶπεν.

Αὐτὸς ὁ Καμπόσος ἦτο πολῦτιμος. Περί πάντων προῦνοις, ὡς καὶ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον τοῦ εὔρεθῃ ἐπικαίρως νὰ ἔχῃ.

Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάν ἦτο ἀδελφοποιτὸς τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Οὗτος κατὰ τὴν ἐσχάτην στιγμήν προσῆλθε συνήγορος ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος, καὶ ἐπέτυχε τῆς χάριτος αὐτοῦ. Ὁ Σουλεϊμάν οὗτος κατώκει εἰς τὰ περίχωρα. Ἐγνώσθη ὕστερον ὅτι ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκας, ἦτο ἐκεῖνος ὅστις προσῆλθε πρὸς τὸν Τούρκον τοῦτον ἰκέτης ὑπὲρ τοῦ ξένου του.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνέβη ἡ σκηνὴ τῆς συναντήσεως τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης ἐν τῷ οἴκῳ

τοῦ Χαλήλ, ὅπου διηγούντο πρὸς ἀλλήλας τὰ παθήματά των. Φεῦ! ἡ τρυφερὰ κόρη Βάσω ἦτο τοῦ λοιποῦ συζυγος τοῦ Τούρκου.

(Ἔπεται συνέχεια).

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ

καὶ ἡ ποίησις τῶν βυζαντιακῶν σφραγίδων.

(Συνέχεια καὶ τέλος.)

Ἄλλὰ πλὴν τῶν τοιούτων ἐπιγραμμάτων ἄτινα ὑπηγόρευσεν εἰς τὴν δημῶδη Μοῦσαν ὁ Διόνυσος, πλουσιωτάτη εἶνε ἡ συγκομιδὴ ἐπιγραμμάτων ἄτινα προκαλεῖ ὁ Ἔρως ἢ ὁ Χάρων. Τίς δὲν γνωρίζει τὰ διστιχα συνήθως *λιανοτράγουδα* ἐκεῖνα, ἄτινα *μαρτινάδες* καλεῖ ὁ κρητικὸς λαός; Δι' αὐτῶν ψάλλεται ἡ ἐρωμένη καὶ θρηνεῖται ἡ δύσεως ἀγάπη ἐν ταῖς πανηγύρεσι καὶ τοῖς συμποσίοις, κατὰ τὸν κλήθονα καὶ τοὺς δημῶδεις χοροὺς. Δι' αὐτῶν μυρολογοῦσιν αἱ Λάκαιναι τὴν πρόωρον θανήν. Ἄν τὰ διστιχα ταῦτα ὑπό τινα ἔποψιν ἐνεκα τῆς ἐξ ὑπαμοιβῆς ὡς ἐν στιχουργικῷ ἀγωνί, ἐξαγγελίας αὐτῶν ὑπομνήσκουσι τὰ *σκολιά* λεγόμενα ποιήματα τῶν ἀρχαίων, ἀπ' ἐτέρου δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰ ἐπιγράμματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν αὐτῶν συντομίαν, τὴν δηκτικὴν χάριν καὶ τὴν εὐφυϊαν τῆς ἐπινοίας. Χαρακτηριστικὴ δ' εἶνε ἡ αὐτόματος αὐτῶν καὶ αὐτοσχέδιος γέννησις, ἡ πλουσία ποικιλία ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ ὠρισμένου πολλῆς θέματος, ἐνίοτε ἐκ μικρᾶς ὅλως ἀφορμῆς καὶ ἀσημάντου. Οὕτω διηγούνται περὶ τινῶν Λακκιωτῶν αὐτοσχεδιαστῶν ὅτι ἔψαλλον ἐπὶ τρεῖς ὄλας ὥρας ἐν κρητικοῖς διστίχοις τὴν ἀπώλειαν μανδυλίου τινός χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ τῆς φαντασίας αὐτῶν ἡ πτῆσις καὶ ἡ γονιμότης τῆς στιχουργίας. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἔχουσι τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅτι προσκαρμύζονται ἅμα τῇ ποιήσει αὐτῶν εἰς τινα ῥυθμὸν καὶ ὅτι ζῆδονται. Ἄνναγινωσκόμενα χάνουσι πολὺ, ὅσον ὥραϊα καὶ ἂν εἶνε. Ἐνθυμούμαι ὅποιαν αἰσθησὶν ἐνεποίησέ μοι πρὸ ἐτῶν τὸ ἐξῆς δημῶδες διστιχον ἐπίγραμμα.

βάλε τὸν κρίνο 'ς τὸ νερό,
καὶ ἂν μαραθῇ δέ σ' ἀγαπῶ.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐνόησεν ὅλην τοῦ διστίχου τὴν δύναμιν ὅταν μεταφερθῇ διὰ τῆς φαντασίας εἰς τοὺς κρανακοὺς λόφους τῶν Μεγάρων καὶ ἀκροαθῇ τῶν ἠλιοκαῶν Μεγαρίδων παρθένων ἡμφιεσμένων τὰ ἐορτάσιμα καὶ κατὰ τὸν χορὸν τῆς τράτας συνχδουσῶν τὸ ἐρωτικὸν ἐπίγραμμα διὰ φωνῆς ὑποκλαιούσης.

Τὰ δὲ μανιατικὰ μνημόσυνα ἀποβάλλουσι πολὺ τοῦ ἀγρίου αὐτῶν μεγαλείου ὅταν δὲν φαντασθῶμεν τοὺς ὀρεῖς τῶν μελανειμόνων μυρολογι-

στριῶν ἤχους περὶ τὸ ἀνθοστεφές φέρετρον τοῦ ἐν τῷ νεκρικῷ θαλάμῳ προκειμένου.

Τέλος τὸ δημῶδες ἐπίγραμμα δὲν προκλιούσι μόνον τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου αἱ χαραὶ καὶ αἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔθνους αἱ περιπέτειαι καὶ ὁ πολιτικῶς βίος. Ὁχυμάσιον εἶνε τὸ εἰς τὰ ὄπλα τοῦ κλέφτου τετράστιχον ἐπίγραμμα

Ἄντρειωμένοι τάρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται.
μόν' πρέπει τοὺς 'ς τὴν ἐκκλησίαν κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται.
πρέπει νὰ κρέμονται 'ψηλὰ 'ς ἀραχιασμένο πύργον
ἢ σκοῦρια νὰ τρώῃ τάρματα καὶ ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

Ὁ Σιμωνίδης δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐπιγράψῃ τι μεγχειώτερον κάτωθεν τῶν ὄπλων τοῦ Καρμισκῆκη. Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις στίχοις τοῦ ἀνωμένου λαϊκοῦ ποιητοῦ συγκεντροῦται ὀλόκληρος ἱστορία μαρτυριῶν καὶ δόξης, ὀλόκληρος σωρὸς λιθωνοῦ καὶ στεφάνων καὶ δακρύων. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἐπίγραμμα εἶνε μοναδικὸν διὰ τὸ δυσανάβατον ὕψος τοῦ ποιητικοῦ μεγαλείου. Ἄλλὰ μὴ δὲν εἶνε ἄξιον μνείας διὰ τὴν παιγνιώδη αὐτῶν εὐτραπέλιαν τὰ βραχέα ἐκεῖνα ἐπιγράμματα ἄτινα γεννῶνται ἐξ ὑπογίου παρὰ τῷ λαῷ ἐπ' εὐκαιρίᾳ πολιτικῶν ἐνεργειῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν δημοσίαν κρίσιν, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκλογῶν, τοῦ ἐντροφήματος τούτου τοῦ φιλελευθέρου ἑλληνικοῦ λαοῦ; Τίς ποιεῖ τὰ ἄγραφα ταῦτα στιχουργήματα, τίς συνθέτει τὸν ἀποίητον αὐτῶν ῥυθμὸν; Εἰς καὶ οὐδεὶς, οὐδεὶς καὶ ὅμως πάντες. Ναὶ πάντες, διότι ἐν τούτοις τὸ ἔσμα γεννᾶται, γεννᾶται ὡς ἀνεμίδιον καὶ τελευτᾷ ὡς βροντὴ πυροβόλου ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ συκοφαντία κατὰ τὸν Δὸν Βασίλειον. Ἴσως ὁ Μῶμος, πτερωτὸς οἶον παρίστανον αὐτόν οἱ ἀρχαῖοι, ἔπταται ταχὺς ἀπὸ τοῦ μὲν εἰς τὸν δὲ καὶ ὑποτονθορῶζει εἰς τὸ οὖς τοῦ λαοῦ τὸ πονηρὸν ἐπίγραμμα.

Γ'.

Ποιούμενοι ἀνωτέρω λόγον περὶ τῆς μεγάλης διαδόσεως τοῦ ἐπιγράμματος τῶν λογίων πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὑπεδείξαμεν τὴν πυκνὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐπ' οἰουδ' ἄποτε ἀντικειμένου. Οὐδ' ὅλως λοιπὸν θὰ φανῇ παράδοξον ὅτι συχνότατα εὐρίσκωμεν αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν σφραγίδων.

Ἡ ὕλη ἐξ ἧς αἱ βυζαντιναὶ σφραγίδες συνήθως κατεσκευάζοντο ἦτο ὁ μόλυβδος. Ἡ χρῆσις τοῦ κηροῦ πρὸς σφράγισιν ὑπῆρξεν ὡς φαίνεται σπανιωτάτη. Ἐπ' ἴσης δὲ σπάνιαι ἦσαν αἱ χρυσῆ ἢ ἀργυραὶ βούλλαι, ἐξ ὧν χρυσόβουλλα ἢ ἀργυρόβουλλα ὀνομάζονται καὶ τὰ ἐπίσημα ἐγγράφα τὰ φέροντα τοιαύτας σφραγίδας. Ἄλλως δ' ἡ χρῆσις τῆς χρυσοῦς βούλλας ἦτο προνόμιον τῶν αυτοκρατόρων καὶ τὰ ἀργυρόβουλλα δὲ μετεχειρίζοντο μόνον δεσπότηι, ὡς φαίνεται. Ἄλλὰ τῶν ἐκ μόλυβδου σφραγίδων ἡ χρῆσις ἦτο συνηθεστάτη εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀπὸ τοῦ αυτοκράτορος καὶ